

ДНІСТЕР — РІКА ЧАСУ ТА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Маріанна МОВНА

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2473-6998>

кандидат історичних наук,

молодший науковий співробітник,

Львівська національна наукова бібліотека

України ім. В. Стефаника НАН України,

відділ наукової бібліографії,

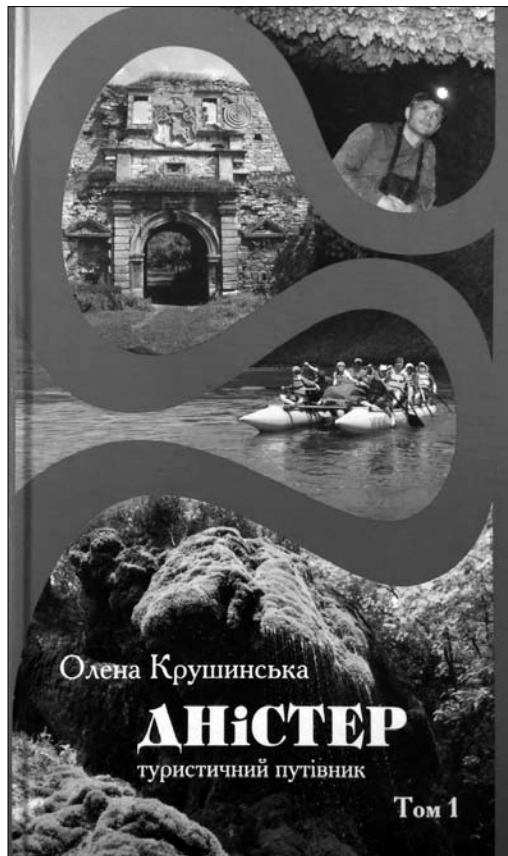
вул. Стефаника, 2, 79000, м. Львів, Україна,

e-mail: mari3anna@ukr.net

**Олена Крушинська. Дністер: туристичний
путівник. Львів: Центр Європи, 2016. Т. 1:
Від витоків до гирла Збруча. 624 с.; Т. 2:
Від гирла Збруча до Чорного моря. Львів:
Центр Європи, 2017. 496 с.**

У природі існують путівникові видання різного класифікаційного рівня: окремими континентами, країнами, гірськими системами, курортними місцевостями, містами, чи навіть знаменитими історичними вулицями великих столичних мегаполісів (як-от Нерудовою в Празі). Натомість путівники окремими водними артеріями належать до набагато раритетніших друків путівникового жанру. Та це й не дивно, оскільки прослідкувати шлях течії ріки від витоків до гирла належить до трудомістких, але й водночас привабливих для автора завдань. Власне таке амбіційне завдання поставила перед собою досвідчений автор путівників Україною початку ХХІ ст. [1; 2; 3] Олена Крушинська, яка на основі автомобільних подорожей 2003—2014 рр., сплавів у складі однойменної еколого-культурологічної експедиції 2004—2013 рр. та опрацювання великого масиву літератури взялася написати академічний путівник Дністром у двох томах [4].

На території Польщі та західноукраїнських земель, що перебували у її складі, тенденція до появи туристичних путівників долинами рік, а згодом і самими ріками, з'явилася у 30-х рр. ХХ ст. разом з інтенсивним розвитком туризму, зокрема водного. Тогочасна преса активно пропагувала туристичні мандрівки водними шляхами краю [5; 6; 7; 8]. Один за одним почали виходити у світ видання — «Долиною Опору й Стрия: туристичний путівник для літників і прогульківців» Євгена Юлія Пеленського (1933) [9], «Східний Бескид: туристичні шляхи в долинах Пруту і Чорної Бистриці: путівник» [10], «Панорама з вікон вагону на залізничному шляху «Делятин — Ворохта» та короткий путівник долиною Пруту» Ігоря Чайковського (обидва — 1934) [11], «Водні шляхи Польщі: офіційний путівник польської спілки любителів сплаву» Антонія Гейнріха (1932 та 1935) [12; 13], «Вісла» Станіслава Шимборського (1935) [14], «Дністер з притоками Прут і Черемош: путівник для туристів-водників» Станіслава Шимборського (1937) [15] у десяти зошитах (репринтне видання здійснене у 2002 р. в м. Кельце, Республіка Польща); опис Дністра, обсягом 33 с., містився у другому зошиті. Традиція видання путівників водними об'єктами краю продовжилась і у радянський час — в 1969 р. вперше вийшла окрема книга «По Дністру: путівник для туристів-водників» В. Штиха, І. Пілата, І. Соважа [16]. В добу незалежної України з'явилися друком два невеликі видання, присвячені Дністру: «Дністер: туристичний путівник»

С. та С. Підмогильних (2007) [17] і «Тлумаччина — перлина Покуття: туристичний путівник. Частина 1: Дністровський каньйон» (2009) [18].

Та все ж путівник О. Крушинської вважаємо першим українським академічним путівником маршрутного типу однією з трьох найдовших рік України — Дністром. Вперше український читач отримав фундаментальне комплексне історико-краєзнавче видання зазначеної території, у якому, за словами авторки «головними «персонажами» є пам'ятки архітектури, історії та природи» (т. 1, с. 8), тобто це — своєрідний пам'яткознавчий звід. За своєю фактологічною наповненістю, чіткою внутрішньою структурою та скрупульозним підходом до викладу обширного матеріалу, він посідає заслужене місце серед кращих зразків путівникового жанру, написаних свого часу піонерами довоєнного туристичного руху (Генриком Хофбауером, Мечиславом Орловичем, Генриком Гонсьоровським та ін.) на матеріалі Карпат й всієї Галичини.

Путівник «Дністер» композиційно складається з вступу «Від автора» та «Вступів до першого і другого томів», статті Валентина Стецюка «Феномен Дністра», 11 маршрутів (7 — у першому томі та 4 —

у другому) та численних додатків. Світ цієї книги, який представляє О. Крушинська у своєму вступі, вартує того, щоб у нього увійти, а завданням, яке вона поставила перед собою, — є перетворити невидиме у видиме, розкрити внутрішню структуру зовсім незвичного та донині незвіданого. Авторка тонко підмітила, що «чар Дністра у тому, що тут відчуваєш себе загубленим у часі та просторі. Сплаваючись каньйоном, можна десяток кілометрів поспіль споглядати безлюдні лісисті береги, і тишу порушує лише плескіт весел та політ сполоханої чаплі» (т. 1, с. 9). Отже, біля ріки зупиняється плін часу, він наче не пливе у сусідстві з рікою. Ці рефлексії щодо природи часу на ріці (Дністрі) суголосні роздумам відомого британського письменника Пітера Акройда щодо Темзи. Він цілком слушно зауважив, що ріку називали текучою історією, тому, що вона розчиняє і несе в собі всі епохи і всі покоління. Ріка — символ вічності, що промовляє про безкінечний цикл руху та змін, символ визволення від часу як такого і водночас сама як історія; в безперервному водному потоці розум і душа здатні розпізнавати натяк на можливість нашого власного безсмертя.

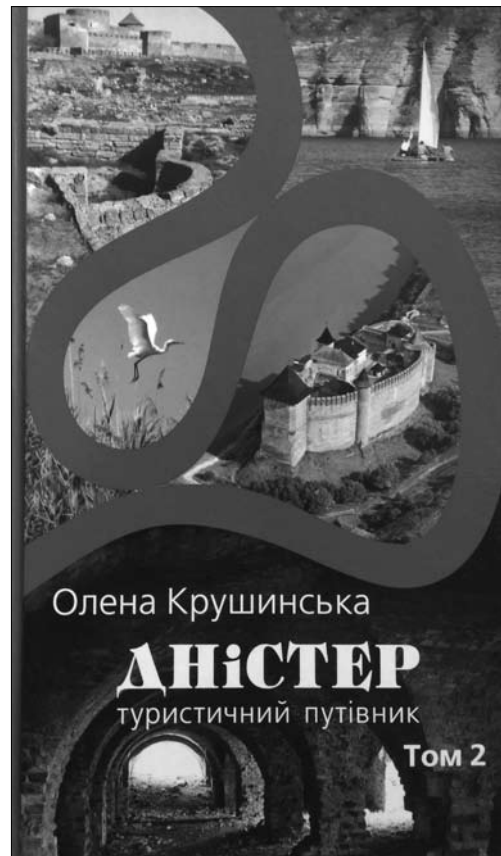
Одинадцять маршрутів, запропонованих авторкою, запрошують читача в мандрівку великою водною артерією України, яка перетинає її з заходу на схід: «Верхів'я Дністра», «Від Самбора до Миколаєва», «Від Миколаєва до Галича», «Від Галича до Нижнева», «Від Нижнева до Чернелиці», «Від гирла Стрипи до Заліщиків», «Від Заліщиків до гирла Збруча», «Від Жванця і Хотина до Дністровської ГЕС», «В околицях Могилева-Подільського», «По Молдові», «Дністровський лиман». У ході викладу фактичного маршрутного матеріалу авторка особливу увагу приділяє кільком культурологічним пластам — персоналіям історичних діячів, пов'язаних з описуваною місцевістю, пам'яткам сакральної дерев'яної та мурованої архітектури (церкви, костели, синагоги), пам'яткам громадського будівництва (як-от мости, млини, шпихліри, криниці, пам'ятні хрести), природним та рукотворним пам'яткам (природні парки, скельно-печерні урочища, городища, печерні монастирі, фортифікаційні споруди), історико-краєзнавчим та меморіальним музеям, замковим та палацово-парковим комплексам, розмаїтій місцевій фауні і флорі. На сторінках путівника оживає

локальна історія міст, містечок та сіл, розташованих у смузі 10—15 км по обох берегах Дністра — Розлуча, Старого Самбора, Самбора, Миколаєва, Роздолу, Ходорова, Жидачева, Журавна, Бурштина, Галича, Крилоса, Нижнева, Єзуполя, Чернелиці, Золотого Поточу, Заліщиків, Вікна, Дзвиняча, Хотина, Жванця, Бакоти, Могилева-Подільського, Бендер, Тирасполя, Білгорода-Дністровського та багатьох ін. До речі, про давню літописну Бакоту та стан історичної пам'ятки на початку ХХ ст. йдеться в історико-краєзнавчій розвідці письменника Осипа Назарука «До Бакоти: вражіння з подорожі до українських Помпеїв» (Кам'янець, 1919) [19].

На думку Олени Крушинської, втіленій у її книзі, на непоодинокі згадки заслуговують автентичні, збережені до нашого часу зразки матеріальної культурної спадщини мешканців різних етнографічних районів території дослідження — бойків, подолян, покутян, буковинців, українців Молдови, а також представників інших етносів — караїмів, євреїв, молдаван. Авторка не оминає своєю увагою і самих місцевих жителів, спілкування з якими проливає світло на цікаві історичні події та легенди про їх села та населені пункти.

Путівник щедро проілюстровано (понад 1500 зображень) рідкісними архівними світлинами, довоєнними поштівками з видами населених пунктів (Вікно, Галич, Городенка, Добрівляни, Єзупіль, Заліщики, Могилів-Подільський, Нижнів, Студениця, Устя-Зелене), акварелями Наполеона Орди, літографіями Кароля Ауера, Мацея Богуша Зигмунта Стенчинського, зображеннями гербів міст Самбора, Миколаєва, Ходорова та магнатських родів Жевуських «Кривда», Дунін-Борковських «Лебідь», сучасними фото, віртуозним майстром створення яких є О. Крушинська, якій належить основна фотозйомка до книги. Сучасні світлини культурних пам'яток та архітектурних об'єктів фіксують не лише їх актуальний стан для сучасного мандрівника, а й матимуть майбутню історичну цінність — вони донесуть до нащадків візуальну інформацію про ці артефакти. Ілюстрації акомпанують тексту, а візуальна складова відчутно посилює сприйняття текстового наповнення і загострює увагу читача на окремих вузлових моментах. Відчувається особливе зацікавлення та замишування авторки стародавніми млинами (т. 1, с. 63, 200—201, 299, 374—375, 408, 512; т. 2, с. 119,

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 2 (158), 2021

156, 245), оскільки вона є членом Міжнародного млінологічного товариства (TIMS).

Практичний маршрутний матеріал путівника суттєво доповнюють аналітичні додатки — «Судноплавство на Дністрі», «Водний туризм на Дністрі», «Експедиція «Дністер»», «Афанасьєв-Чужбинський і його «Нариси Дністра».

Загалом, проведена велика експедиційна, пошукова та систематизаторська робота, оскільки з великого масиву джерельної писемної та візуальної інформації довелося обирати найкраще і найрепрезентативніше. Великий об'єм використаної літератури свідчить про ґрунтовне ознайомлення та знання предмету дослідження. Видання додає сучасному читачеві нове розуміння й осмислення природи та культурно-історичної спадщини Дністра. У рецензованому вадемекумі наочно проявляється життєвий девіз великого працелюба та відважної мандрівниці Олени Крушинської — *Care diem* (дня не змарнуй).

Р. S. Книга збрала чималий урожай нагород: премію «Найкраща книга Форуму 2016» за спеціальною відзнакою малих журі «Львовознавці»; увійшла в короткий перелік Всеукраїнського рейтингу «Книжка року 2016» у номінації «Візитів-

ка» / «Краєзнавча і туристична література — дорожні нотатки — урбаністика»; посіла перше місце у 2016 р. у читачько-бібліотечному рейтингу, укладеному Державною науковою архітектурно-будівельною бібліотекою ім. В. Заболотного до 25-річчя Незалежності України.

1. *Два береги Збруча: путівник*. Авт. тексту: Дмитро Малаков, Олена Крушинська, Юрій Козоріс; упоряд. О. Крушинська. Київ: Грані-Т, 2008. 104 с.
2. *Сорок чотири дерев'яні храми Львівщини: путівник*. Текст Олена Крушинська. Київ: Грані-Т, 2008. 120 с.
3. Krušynska O. *Zakarpati: průvodce bývalou Podkarpatskou Rusí*. Praha: Academia, 2017. 575 s.
4. Крушинська О. *Дністер: туристичний путівник*. Львів: Центр Європи, 2016. Т. 1: Від витоків до гирла Збруча. 624 с.; т. 2: Від гирла Збруча до Чорного моря. Львів: Центр Європи, 2017. 496 с.
5. Ю. Л. Заліщики. Вражіння з прогулки Дністром. *Діло*. Львів, 1927. Чис. 206. 15 вересня. С. 2—3.
6. Билина Иван. Наша прогулька автотом. *Діло*. Львів, 1928. Чис. 191. 26 серпня. С. 2—3.
7. В. К. Dniestrem do Zaleszczyk. *Gazeta Lwowska*. Lwów, 1933. N 189. 12 lipca. S. 9; 14 lipca. N 191. S. 9.
8. Dniestr — najpiękniejsza rzeka polska. *Dziennik Polski*. Lwów, 1939. N 138. 22 maja. S. 14.
9. Пеленський Є.Ю. *Долиною Опору й Стрия: туристичний провідник для літників і прогульківців*. Львів: накладом Туристично-краєзнавчого т-ва «Глай», 1933. 64 с.
10. Czaykowski I. *Beskid Wschodni: szlaki turystyczne w dorzeczu Prutu i Czarnej Bystricy: przewodnik*. Stanisławów; Jaremcze, 1934. 79 s.
11. *Panorama z okien wagonu na szlaku kolejowym Delatyn-Worochta oraz krótki przewodnik po dolinie Prutu*. Ihor Czajkowski; Dyrekcja okręgowa kolei państwowych w Stanisławowie. Stanisławów, 1934. 14 s.
12. Heinrich A. *Szlaki wodne Polski: oficjalny przewodnik polskiego Związku kajakowców*. Warszawa, 1932. 320 s.
13. Heinrich A. *Szlaki wodne Polski: oficjalny przewodnik polskiego Związku kajakowego*. Wyd. 2, popraw. i uzupeł. Warszawa, 1935. 456 s.
14. Szyborski S. *Wisła: przewodnik dla turystów wodnych*. Lwów; Warszawa: Książnica-Atlas 1935. 20 s.
15. Szyborski S. *Dniestr z dopływami, Prut i Czeremosz: przewodnik dla turystów wodnych: 10 zeszytów*. Lwów; Warszawa: Książnica-Atlas, 1937.
16. *По Днестру: путеводитель для туристов-водников*. Сост.: В.А. Штых, И.Н. Пилат, И.В. Соваж. Ужгород: Карпати, 1969. 160 с.
17. Світлана Підмогильна, Сергій Підмогильний. *Дністер: туристичний путівник*. Київ: Укр. вид. спілка, 2007. Т. 1. 64 с.
18. *Тлумаччина — перлина Покуття: туристичний путівник*. Упоряд. Галина Максим'юк. Тлумач, 2009. Ч. 1: Дністровський каньйон. 48 с.
19. Мовна М. Західноукраїнські видання історико-краєзнавчого сегменту початку ХХ ст. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка: зб. наук. праць*. Львів, 2018. Вип. 10 (26). С. 48—60.